

SZÁLLÁSI ÁRPÁD

A DEBRECENI TUDOMÁNYEGYETEM SZÓZATA
A TRIANONI BÉKESZERZŐDÉS ELLEN

APPEAL OF THE UNIVERSITY OF DEBRECEN AGAINST THE TREATY OF TRIANON. The source material calls attention to an almost forgotten and unique document: in 1919 the University of Debrecen was the sole institution of higher education in Hungary to bodily appeal to the world's academic community in a pamphlet ("Appeal to the Universities of the Educated World") for the purposes of drawing attention to the peace treaties—framed but not yet signed by Hungary—at the end of World War One. The peace treaties spelt out unbearable consequences for Hungary and the Appeal dramatically called attention to the inherent injustices and hazards. Some of the dramatic parts of the desperate manifesto, which is also likely to have been printed in English and French, are quoted verbatim.

Mielőtt a címben megjelölt könyvészeti ritkaságnak és egyetemtörténeti érdekességnek tekinthető kiáltvány ismertetésére szántam volna magam, levélben fordultam a témakör legavatottabb szakértőjéhez (Ormos Mária, Raffay Ernő) és meglepetéssel tapasztaltam, hogy nem ismerik a dokumentumot. Annak ellenére így van ez, hogy a kitűnő Ormos Mária Debrecenben végezte egyetemi tanulmányait.

A debrecenihez hasonló felhívás készült Budapesten is, de kari szinten (az orvosi, illetve a bölcsész fakultáson), így a debreceni „Szózat a művelt világ egyetemeihez” mindenképp egyedinek számít.

Az alábbiakban a hitelesség kedvéért a fontosabb részeket ismertetjük és idézzük szó szerint. A teljes dokumentum újraközlésétől azért tekintünk el, mert a 31 oldalon elég sok a történelmi érdekemre és az érzelmekre történő hivatkozás, amelyek mint tudjuk, enyhén szólva „nem hatották meg” az illusztris címzetteket.

Tény, hogy 1919. január 7-én Dr. Simai Erdős József egyetemi prorektor felhívással fordult Dr. Rugonfalvi Kiss István történész professzorhoz, hogy szerkesszen meg egy emlékiratot az Egyetemi Tanács nevében.

Simai erre vonatkozó sorait érdemes talán idézni:

„Rector Magnifice !

A Debreceni Magyar Tudományegyetem bölcsészeti-, nyelv és történettudományi kara dr. Rugonfalvi Kiss István urat, a magyar történelem ny. r. tanárát bízta meg azzal, hogy a magyar történelem egyetemes értékű dokumentumainak és az aktuális kérdéseknek genetikus ismertetésével a művelt világ egyetemeihez emlékiratot készítsen.

Ezen emlékirathoz tanácsunk is hozzájárulván, van szerencsém annak 5 példányát Egyetemi Tanácsunk nevében a vezetése alatt álló fakultásai részére azzal a kéréssel megküldeni, hogy az esetleges feles példányokkal méltóztassék legjobb belátása szerint rendelkezni.

Debrecen, 1919 január hó 7-én.

*Dr. Simai Erdős József
e.i. prorektor.”*

A történelmi háttérhez azt kívánjuk hozzáfűzni, hogy 1918. október 31. óta Károlyi Mihály volt a miniszterelnök, Lovászy Márton pedig a vallás-és közoktatásügyi miniszter, tehát a felhívás az úgynevezett „átmeneti időben” született. Ezt bizonyítják egyes itt kiragadott – jellemző részletek is:

„Tudós Testvéreink! Egy összeomlott világ romjain és egy új kor hajnalpirkadásán, hazánk sorsdöntő óráiban öszinte bizalommal szólunk Hozzátok.

Miután a magyar forradalom a háborúnak megadta a kegyelemdőfést és a közénk emelt mesterséges válaszfal leomlott, úgy érezzük, hogy a régi világ romhalmaza nem választhatja el többé a tudomány munkásait: sőt épen nekik kell felvenni legelőbb a régóta nélkülözött baráti érintkezést.

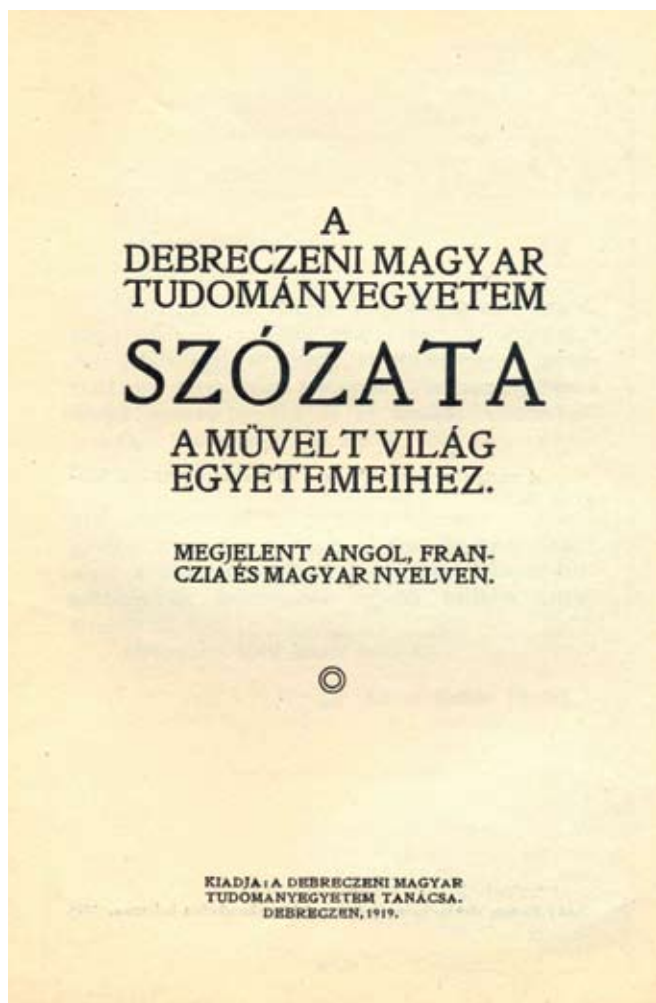
Amily bizalom nyilatkozott meg abban, hogy a győztes magyar forradalom a magyar katonákkal előbb lerakatta a fegyvert és azután indította meg a fegyverszüneti tárgyalásokat, épen olyan bizalommal és tárgyilagossággal óhajtjuk Veletek hazánk állapotait és mindazon kérdéseit megismertetni, amelynek igazságos és megnyugtató megoldásától függ az, hogy a meggyötört emberiség az állandó béke áldásait élvezhesse és függ elsősorban az, hogy a mi kicsiny, de nemes törekvéseinktől hevített nemzetünk a kultúra szolgálatainak szentelhesse minden erejét.”

Az idézett sorokból nem nehéz kiolvasni a teljes tájékozatlanságot és tanácstalanságot, és nagyfokú naivitást. „Győztes magyar forradalomról” szól, amely előbb lerakatta a katonákkal a fegyvert, és csak aztán kezdte el a fegyverszüneti tárgyalásokat. Nem beszélve arról, hogy a politikát sohasem a tudósok irányították. Különösen nem 1919-ben a franciákét, akik még a német tudományos szabadalmakat is hadiszákmánynak tekintették. Így többek között az Ehrlich által felfedezett antiszifilikus gyógyszer, a Neosalvarsant is.

Nem valószínű, hogy a következő sorok különösebben meghatották volna a képmény feltéteket diktáló feleket, ha ebben a formában egyáltalán olvashatták volna:

„Ha némi büszkeséggel hangoztatjuk, hogy az önálló, habsburgi zsarnokságtól meg nem fertőzött Magyarország a középkorban a népek szabadságának oly klasszikus hazája volt, mint ma Amerika: ha némi büszkeséggel mutathatunk rá defensív hadseregünkre, melyben az örökbéke csúcsosodik ki: különösen okunk van arra, hogy hazánk sorsdöntő óráiban a kultúra művelőinek és védelmezőinek felhívjuk figyelmét azon értékekre is, melyeket a kultúra terén termeltünk, és azon érdemekre, melyeket a nyugati kultúra védelmében szereztünk.”

A Nyutatot védő érdemeikre hivatkoztak persze a délszlávok közül különösen a szerbek és horvátok is, ha nem is több joggal, de mindenképp nagyobb hatásfokkal, mint mi. Kulturánk méltánylását sem remélhettük a gall külpolitikától. Batsányi és Ady Párizs-rajongása nagyon egyoldalúnak bizonyult.

Lényegesen realistábbak az alábbi sorok:

„A békekongresszusnak a rokon- és ellenszenv kizárásával, rideg tárgyilagossággal kellene mérlegelnie, hogy a Balkánon és Magyarország területének egy részén egy csodálatos anachronistikus jelenséggel állunk szembe: A népvándorlás és törökbóldoság hullámtörésének utolsó rezgései üzik itt lidércjátékokat: a szétrebbentett fajok nem tudnak érzelmeiknek megfelelően elhelyezkedni. A megszokott szülőföld szeretete és a fajszeretet megoldhatatlan dilemmaként mered eléjük. Lakóterületüket is szeretnék megtartani, az anyafajjal is szeretnének egyesülni, de ez a történelmi jogok és a közöttük élő fajok sérelme nélkül lehetetlen.

Ha a békekongresszus komolyan akarja Európa békéjét, ha ki akarja irtani és nem Magyarországra is

átterjeszteni a balkáni tüzfészket, nem indulhat ki a nemzetiségi eszme egyik eleméből, a fajok egyesülési törekvéséből, nem helyezkedhetik kizárólag a népek önrendelkezési jogának alapjára olyan értelemben, amint azt ma már szélteben magyarázzák. Világos, hogy itt nem annyira területi, mint etnográfiai téren kell rendet csinálni.”

Végül így fejeződik be a szózat:

„Ime, Tudós Testvéreink, bemutattuk helyzetünket, ismertettük igazságainkat, abban reményben, hogy szózatunkat figyelemre méltatjátok és felemelitek szavaitokat, hogy azon

fégyverszűnet ellen, melyhez Anglia, Amerika és Franciaország becsülete fűződik, rablás-vágyból, kicsiny imperialista népek ne vétkezzenek, felemelitek szavatoakat három magyar egyetem, több főiskola és számos középiskola megbénítása ellen, felemelitek szavatoakat az ellen, hogy a nyugati kultúra propugnaculumma és terjesztője, keleti népek olcsó zsákmánya legyen.

A győzelem mámorát fel szokta váltani a józan mérlegelés, a gyűlöletet a belátás, sőt szeretetet a jövő emberies biztosításának gondja. Ha a várva-várt változás beáll, az igazság nevében juttassátok el szózatunkat államférfiaitok kezébe.

Egy össetört, a világtól elzárt, a bomlás veszedelmének kitett kis állam tudósai hazafias aggodalmukban, a kétségbeesés szélén kérnek: csak egy gyors, csak egy igazságos béke menthet meg bennünket összes kulturértékeink elpusztulásától, a kétségbeesés és inség anarchiájától.

Erkölcsei támogatásokat kérjük: segítetek, míg nem késő!

Ez a szózat a címoldal szerint megjelent angol, francia és magyar nyelven is, noha valószínűleg nemhogy Párizsba, de Pestre sem jutott el abban a zavaros és bizonytalan időben. Legalábbis Győry Tibornak 1936-ban megjelent orvosi kartörténete nem tud róla, noha a békeszerződés körüli eseményeket alaposan dokumentálva ismerteti. A sorokból kiérződik, hogy Debrecen helyzete még bizonytalan volt ekkor. Két egyetemet, a kolozsvárit és a pozsonyit már biztosan elvesztettük, s talán a debrecenin lett volna a sor. Közismert, hogy a románok a Tiszát képzelték el új határvonalnak. Ezt az igényt az erdélyi származású Rugonfalvi Kiss István jól ismerte. Hogy mégis másként alakult, nem Bukaresten múltott.

Elgondolkodtató viszont, hogy ez a dokumentum 1920 után sem vált ismertté. Jó lenne, ha az angol és francia nyelvű változata is előkerülne, amely a tényeken ugyan nem változtatna, de jelét adná egy olyan történeti momentumnak, melyben a debreceni egyetem testületileg kísérelt meg kiállni hazánk ügyéért.